

**Genul *Hyperoscelis* HARDY & NEGROTOMI 1960
(Diptera: Nematocera: Canthyloscelidae) în România**

Igor CEIANU

Abstract:

Genus *Hyperoscelis* HARDY & NEGROTOMI 1960 (Diptera: Nematocera: Canthyloscelidae) in Romania

Data are given on the systematic position, morphology, ecology and distribution of the two rare species of the genus *Hyperoscelis*, present in the Romanian fauna

Cuvinte cheie / Keywords: *Hyperoscelis*, sistematică, morfologie, ecologie, distribuție geografică.

Familia Canthyloscelidae face parte dintre cele mai interesante familii relicte de diptere nematocere. Dacă fiind interesul pe care îl prezintă poziția sistematică a familiei și controversele care au avut loc în definirea acesteia, considerăm utilă prezentarea unei priviri istorice asupra opinioilor autorilor care au abordat studiul acestei familii.

Genul *Hyperoscelis*, sub denumirea de *Corynoscelis*, a fost considerat împreună cu alte două genuri înrudite (*Synneuron* și *Canthyloscelis*) ca fiind apropiat de genul *Scatopse*. EDWARDS (în TONNOIR 1927) crează pentru cele trei genuri subfamilia *Corynoscelinae*, deși are rezerve în privința includerii subfamiliei în familia Scatopsidae. ENDERLEIN (1912) ridică genul *Corynoscelis* la rangul de subfamilie, iar mai târziu (1936) consideră fiecare gen - *Corynoscelis*, *Synneuron* și *Ectaetia* (plasat în prezent în familia Scatopsidae), ca subfamilii ale noii familii *Corynoscelidae*, fără a include în ea și genul *Canthyloscelis*, răspândit în emisfera australă. În lucrarea sa privind organele de locomoție ale dipterelor, ROHDENDORF (1951) distinge două familii - *Synneuronidae* și *Canthyloscelidae* (în care include genul *Corynoscelis*). TOLLET (1959) descrie ca nouă familia *Corynoscelidae* și propune în componență să două subfamilii - *Synneuroninae* și *Corynoscelinae* (în care include genul *Canthyloscelis*). HARDY & HAGATOMI (1960) stabilesc homonimia genului *Corynoscelis* BOHEMAN 1858 cu *Corynoscelis* BURMEISTER 1847, redenumesc genul *Hyperoscelis* și îl placează în familia Hyperoscelidae. ROHDENDORF (1964) împarte grupul în două familii - *Synneuronidae* și *Hyperoscelidae*. COOK (1965) adoptă pentru acest grup denumirea de Hyperoscelidae în care include genul *Synneuron*. Așadar, opinioare asupra clasificării grupului nu coincid, majoritatea autorilor înclinând spre gruparea celor 3 genuri într-o singură familie, genul *Synneuron* constituind o subfamilie distinctă. STEYSKAL (1972) consideră că denumirea corectă a familiei este Canthyloscelidae. HUTSON (1977) distinge două familii - *Synneuronidae* și *Canthyloscelidae*, înrudite cu fam. Scatopsidae ca și MAMAEV & KRIVOŠEINA (1986) care adoptă această separare a famililor. În prezent (HUTSON 1977) se acceptă ca familia Canthyloscelidae grupează două genuri - *Hyperoscelis*, răspândit în regiunea Palearctică și *Canthyloscelis*, răspândit în regiunea Neotropicală și Noua Zeelandă. În cadrul genului *Hyperoscelis*, se cunosc trei specii, dintre care două sunt prezente în România.

Hyperoscelis eximia (BOHEWANN 1858)

Material: 1♀ Falcău, Sadău, 16.06.1970; 1♂ Câmpulung Moldovenesc, 680 m alt., 24.05.1972 (de pe peretele umbrit al unei case).

Morfologie: Adultul (fig. 1) seamănă ca habitus cu reprezentanții familiei Scatopsidae. Se diferențiază de aceștia prin palpii trisegmentați și nervațiunea alară (ramificația rs prezentă; rs fuzionat pe o porțiune însemnată cu mediana, costa prelungită mult după confluența cu radiala R₄₊₅).

Colorația generală a corpului brună negricioasă, cu marginile scleritelor pleurale brune mai deschise; pubescența corpului și picioarelor gălbui, relativ densă. Capul oval, ochii mari holoptici (fig. 3), 3 oceli, cel median, evident mai mic decât cei lateralii (fig. 5). Antena (fig. 4) cu 16 articole, articolele funiculului de două ori mai late decât lungi.

Aripile mai lungi decât abdomenul, cu macrotrihii pe toată membrana alară, cu excepția zonei centrale (fig. 1); pata apicală și banda costală, până la confluența nervurilor cu costa, fumurii. Baza aripii este prezentată în fig. 2. Halterele măciucate, brune cenușii. Primele două perechi de picoare au femurile robuste (la cele mediane, dilatate) brune, tibile brune deschise; picoarele posterioare brune închise, lungi, cu femurile puternic dilatate, aproximativ de două ori mai lungi decât tibile, care sunt curbate și cu baza colorată mai deschis. Tarsele pentamere; pretarsul cu empodium foliaciu și unguiculele simple. Abdomenul ușor lăvit posterior, lucios. Armătura genitală masculă este prezentată în fig. 6 și 7.

Lungimea corpului 4 mm; a aripilor 5 mm; a antenei 0,7 mm.

Larva, de tip peripneustic (cu stigmele pe protorace și pe primele 8 segmente abdominale) albă, acefală, cu antene dezvoltate, orificiul bucal subterminal. În partea posterioară a corpului se află două croșete sclerotizate, negre sau brune. Lungimea corpului 7 - 9 mm.

Se admite (KRIVOŠEINA & MAMEV 1967, MAMAEV & KRIVOŠEINA 1969) că dispariția capsulei céfalice și a aparatului bucal poate fi pusă în legătură cu tipul de nutriție al acestor larve, la care este prezentă o digestie extraintestinală. În cursul dezvoltării resturile de hrana se acumulează în intestinul mediu.

Ecologie: Dezvoltarea preimaginală are loc în lemnul putred, moale și umed de răšinoase și foioase; larvele au fost găsite în putregaiul roșu, în tulpinile de molid, dar și în alte tipuri de putregai din tulpinile de foioase, în special ulm (MAMAEV & KRIVOŠEINA 1969).

Răspândire: Deși rară, specia are un areal larg de răspândire în regiunea Paearctică, fiind cîtată din Scandinavia, Laponia suedeza, de unde provine și holotipul, Cehia, Rusia (reg. Iaroslav și Moscova), precum și din extremul Orient și Japonia (DUDA 1929, HARDY & NAGATOMI 1960, MARTINOVSKI 1972, 1988, MAMAEV & KRIVOŠEINA 1969, HUTSON 1977).

Hyperoscelis veternosa MAMAEV & KRIVOŠEINA 1969

Specia descrisă din Ucraina Subcarpatică (RAIOV), mai este cunoscută doar din Finlanda, Slovenia și România (HUDSON 1977, MARTINOVSKI 1987). Exemplarul provenit din împrejurimile Bucureștiului (Comana?) și colectat în 1898 a fost transmis de J KIEFFER lui MIK la Viena, care l-a determinat sub denumirea de *Corynoscelis eximia* BOH (MIK 1900). Reexaminarea acestui exemplar de către HUDSON (1977) a arătat că acesta este un ♂ ce aparține speciei *Hyperoscelis veternosa* MAM. & KRIV., caracterizată prin nervura alară R₄ rudimenatară, neconfluentă cu nervura costală.

Genul *Hyperoscelis* este reprezentat foarte slab în colecțiile muzeale. Specia *H. eximia* BOH., descrisă

din Suedia, este cunoscută în prezent doar din 5 puncte din Europa. O situație asemănătoare se constată și pentru reprezentanții altor familii de diptere nematocere, ca: Synneuridae, Aximidae, Pachyneuridae, Hesperinidae, ca și pentru unele Tipulidae (de exemplu *Phoroctenia vittata* MG.).

Materialele privind grupele rare de diptere pot fi obținute prin decelarea microhabitatelor, stadiilor preimaginale. Astfel, referitor la *H. veternosa*, KRIVOŠHEINA (1977) arată că, în Ucraina Subcarpatică, larvele acestei specii au fost găsite în tulpieni de molid cu putregai brun, iar numărul acestora varia între 10-30 ex. la fiecare 2-3 m de tulpien. În perioada de zbor, la sfârșitul lunii mai și începutul lunii iunie, în poienile cu arbori doborăți și aflați în descompunere, autoarea menționată a putut colectat această specie în număr mare.

Raritatea speciilor menționate se explică, probabil prin localizarea sporadică a microhabitatelor ce intrunesc condiții favorabile de dezvoltare.

BIBLIOGRAFIE

- COOK E. F. 1965. Hyperoscelididae. pp.: 1-1696, In: STONE A. A catalog of the Diptera of America north of Mexico. Aricul. Handb. Forest Serv. 5(276).
- ENDERLEIN G. 1912. Zur Kenntnis der Zygophthalmen. Über die Gruppierung der Sciariden und Scatopsiden. Zool. Anz. 40: 261-282.
- ENDERLEIN G. 1936. 22 Ordung: Zweiflügler, Diptera, In: BRAHMER F., EHRENN P. & ULMER G. (Eds.) Tierwelt Mitteleuropas, 6, Insecta 3.
- HARDY D. E. & NAGATOMI A. 1960. An unusual new Nematocera from Japan (Diptera) and a new family name. Pacific Insects 2: 263-269.
- HUDSON A. M. 1977. A revision of the families Synneuridae and Canthyloscelidae (Diptera). Bull. Bost. Mus (nat. hist.). Entomology, 35(3): 65-100.
- KRIVOŠHEINA N. P. 1969. 28 Sem. Hyperoscelidae, pp.: 431-432, in: BEI-BIENKO G. J. (Ed.) Opredelitel nasekomych Evropejskoj časti SSSR - Dvukrylykh, blokhi 5(1).
- KRIVOŠHEINA N. P. 1979. Itogi izuchenija redkih vidov dvukrylykh (Diptera) v srednevjeropskem regione. VII. Internat. Symp. über Entomofaunistik in Mitteleuropa, Verhandl. Leningrad, 19-24 sept. 1977: 321-323.
- KRIVOŠHEINA N. P. & MAMAEV B. M. 1967. Classification key to the Diptera larvae of arboricole insects. Moscow.
- MAMAEV B. M. & KRIVOŠHEINA N. P. 1969. New data on the morphology and ecology of the Hyperoscelidae (Diptera: Nematocera). Entomol. obozr. 48: 933-942.
- MAMAEV B. M. & KRIVOŠHEINA N. P. 1986. Canthyloscelidae, pp.: 311-312, In: SOOS A. & POPP L. (Eds.) Cat. Pal. Dipt. 4.
- MARTINOVKY J. 1972. *Hyperoscelis eximia* (BOHEMAN) in der Tschechoslowakei und die systematische übersicht der Familie Hyperoscelidae (Diptera). Acta entomol. bohemoslov., 69: 351-354.
- MARTINOVKY J. 1988. Czechoslovak species of the family Canthyloscelidae (Diptera). Zpravy Čes. spol. entomol. 24.
- MÍK J. 1900. Dipterologische Miscellen. Wien. entomol. Ztg., 19: 71-73.
- ROHDENDORF B. B. 1951. Locomotory organs of Diptera and their origin. Trudy paleontol. Inst. 35: 1-179.
- ROHDENDORF B. B. 1964. Historical development of Diptera. Trudy paleontol. Inst. 100: 1-311.

- STEINSKAL G. C. 1971. On the grammar of names formed with -scelus, -sceles, -scelis, etc. Proc. biol. Soc. Washington, 84: 7-11.
- TOLLET R. 1959. Note systématique sur les Corynoscelidae fam. nov. (Diptera) du globe et description d'un Corynoscelidae nouveau de l'hémisphère austral. Bull. Ann. Soc. r. entomol. Belg. 95: 132-153.
- TONNOIR A. L. 1927. An acephalous larva of a nematocerous Diptera: the early stages of *Canthyloscelis* (Diptera: Scatopsidae). Ann. Mag. nat. hist. 9(19): 291-300.

Dr. Igor CEIANU

Str. Șerban Vodă 282

Bld. 3B, Sc. C, Ap. 91

RO-75241 București

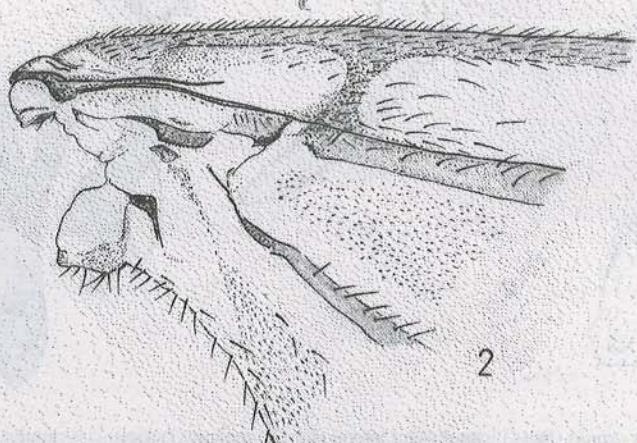
Primit la redacție / Received: 22.07.1998

Acceptat / Accepted: 9.11.1998

Aparut / Printed: 30.11.1998

1

2

Fig. 1-2. *Hyperoscelis eximia* (BOH.): exemplar ♂ în vedere laterală (fig. 1); baza aripii (fig. 2)

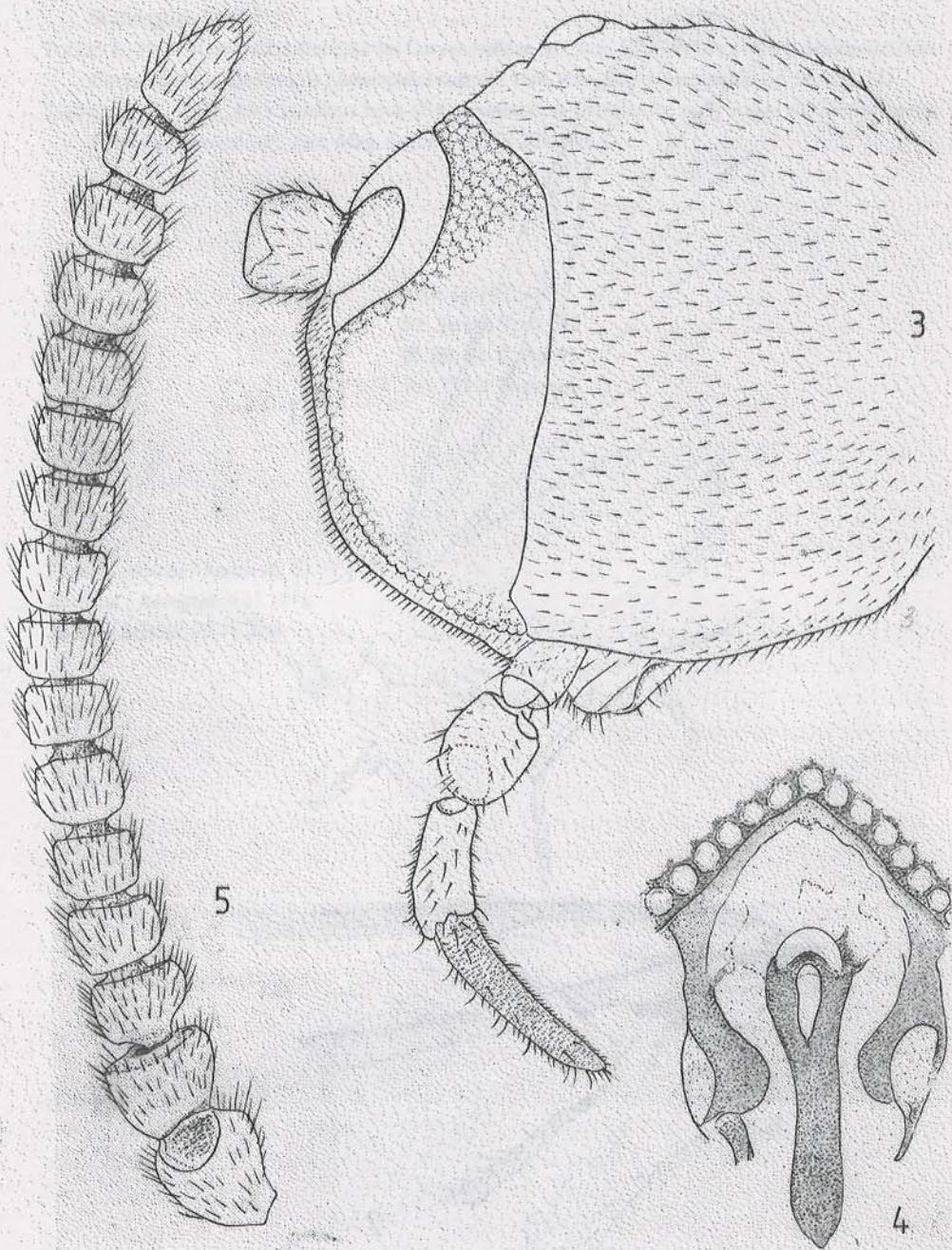
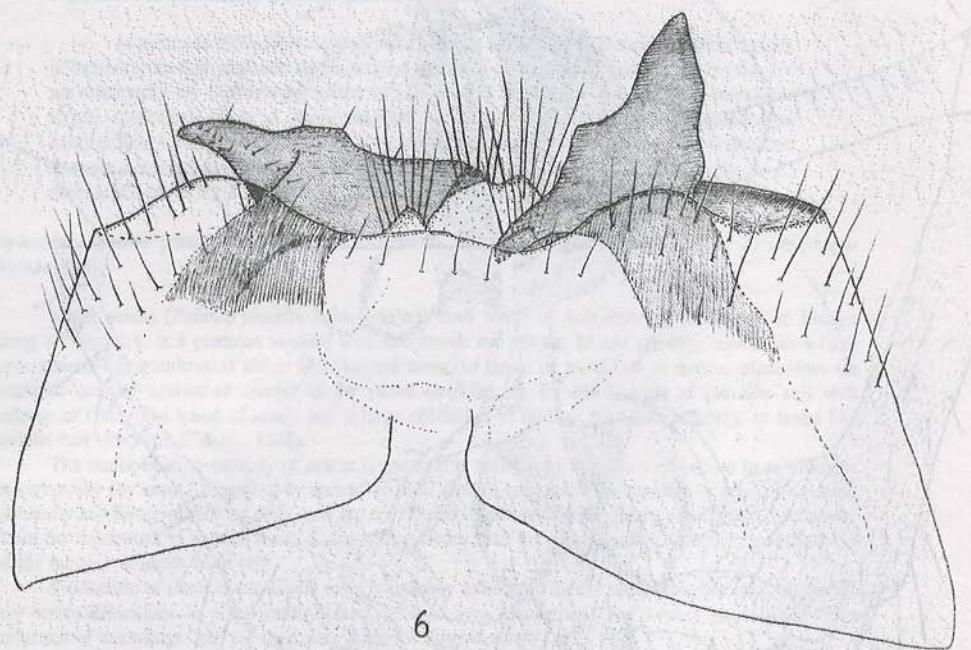

Fig. 3-5. *Hyperoscelis eximia* (BOH.): capul văzut lateral (fig. 3); regiunea occipitală a capului cu ocelii (fig. 4); antena (fig. 5).

6

Fig. 6. *Hyperoscelis eximia* (BOH.) – armătura genitală ♂ văzută dorsal

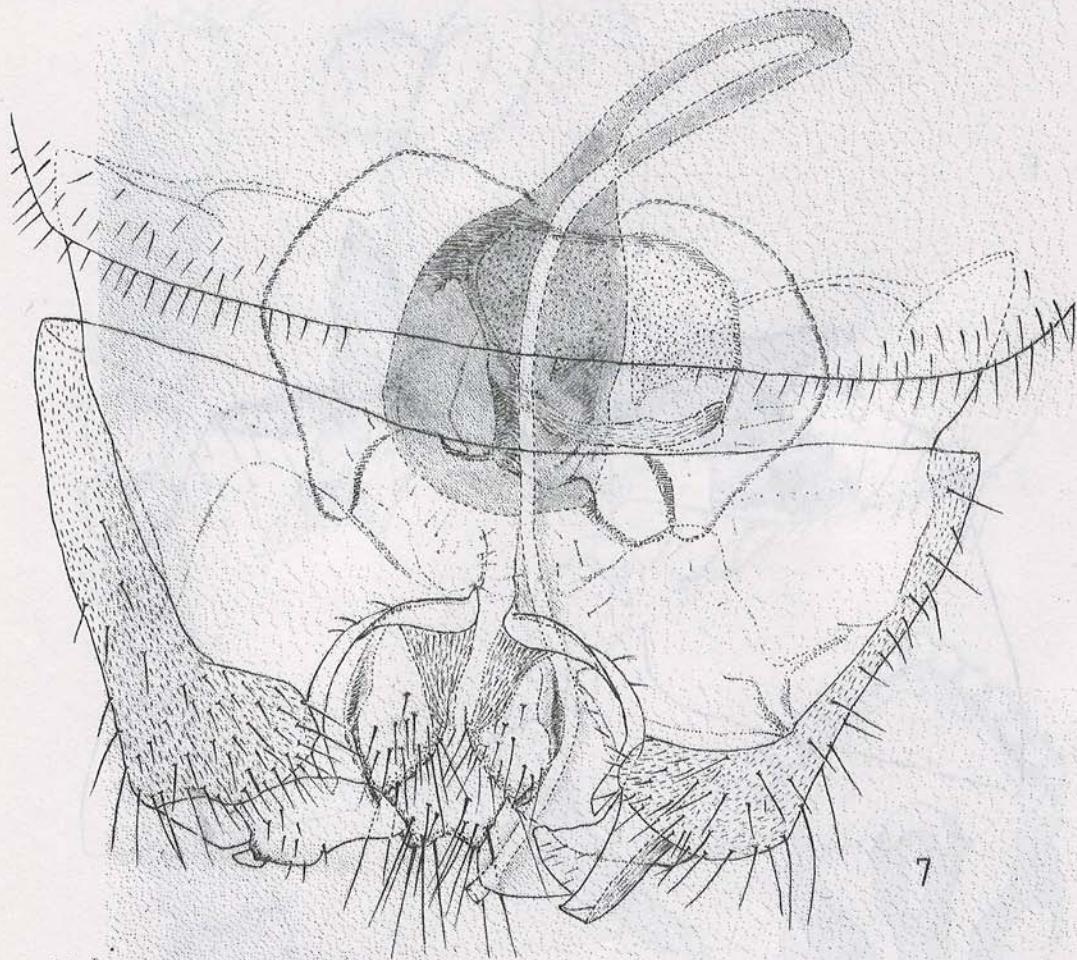

Fig. 7. *Hyperoscelis eximia* (BOH.) – armătura genitală ♂ văzută ventral